Streszczenie pracy doktorskiej

Autor: Magdalena Sobas

Promotor: prof. dr hab. K. M. Ciałowicz

Data: 29.06.2021 r.

Proto- i Wczesnodynastyczna ceramika z Komu Zachodniego w Tell el-Farcha na tle innych osad z terenu Delty Nilu.

Podstawowym celem pracy była szczegółowa analiza ceramiki odkrytej w latach 2006-2013 na Komie Zachodnim w Tell el-Farcha i porównanie jej z materiałem pochodzącym z innych osad z terenu Delty Nilu. W tych latach przebadano obszar 9,25 arów obejmujący swoim zasięgiem warstwy Proto- i Wczesnodynastyczne, zawierające m.in. pozostałości istotnego dla analizowanej pracy centrum administracyjno-kultowego. Podczas 8 lat intensywnych badań wyeksplorowano 223 całe lub częściowo zachowane naczynia oraz ok. 130 tys. fragmenty ceramiki, z czego do pełniejszej analizy zakwalifikowano ok. 13%. Chronologicznie zakres pracy ogranicza się do okresu Nagada IIIA1-IIIC1, czyli trzech faz funkcjonowania osady w Tell el-Farcha, od fazy 3 do fazy 5 włącznie.

Praca składa się z dwóch głównych części: tekstowej (266 str.) i katalogu (177 tablic) oraz aneksów zawierających: analizy petrograficzne, słownik terminologiczny i dokumentację terenową wykorzystywaną w analizie ceramiki.

Jako wprowadzenie do dysertacji doktorskiej przedstawiono zakres geograficzny oraz chronologiczny pracy oraz nakreślono zarys historyczno-kulturowy. Zaprezentowano także wyniki dotychczasowych badań na stanowisku oraz prac nad materiałem ceramicznym. Dla pełniejszego zrozumienia zakresu badań, jeden z rozdziałów poświęcono na krótką charakterystykę wybranych, najważniejszych stanowisk osadniczych w Delcie. Materiał z tych stanowisk posłużył do analiz porównawczych ceramiki z Tell el-Farcha. W kolejnych rozdziałach omówiono cały proces produkcji naczyń ceramicznych składający się z kilku etapów: transportu surowca z miejsca jego pozyskiwania, składowania gliny, jej przygotowania, formowania naczynia, suszenia i wypału. Podjęto próbę zdefiniowania poszczególnych metod produkcji, wskazując kilka metod ręcznego formowania naczyń, które wykorzystywano w Tell el-Farcha. Następnie określono metody opracowania powierzchni ścianek naczynia, a w kolejnych etapach – jego dekoracji.

Wyróżniono dwie podstawowe gliny, z których produkowano naczynia: glinę nilową oraz glinę marglową. W dysertacji wyróżniono masy i klasy ceramiczne i opisano ich cechy charakterystyczne. Klasyfikacja mas ceramicznych utworzonych z glin nilowych oraz poszczególne klasy ceramiczne zostały w większości przyjęte według systemu

zaproponowanego podczas wcześniejszych badań w Tell el-Farcha i częściowo zmodyfikowane. Klasyfikacja mas ceramicznych powstałych z glin marglowych została w większości oparta na Systemie Wiedeńskim.

Ważnym elementem rozprawy była analiza etnoarcheologiczna, bazująca zarówno na literaturze przedmiotu jak i obserwacjach autorki poczynionych w trakcie wizyt we współcześnie funkcjonujących warsztatach. Analiza tego typu pozwala na lepsze zrozumienie tego, co działo się w przeszłości i traktowana jest jako jedna ze ścieżek, która zbliża archeologię do zrozumienia tego, co działo się w przeszłości tj. skali i modelu produkcji, organizacji pracy w warsztatach garncarskich czy związków społeczno-ekonomicznych.

W kluczowym rozdziale dysertacji naczynia i ich fragmenty przeanalizowano w kontekście technologicznym i morfologicznym, tworząc typologię form. W klasyfikacji naczyń i ich fragmentów zastosowano symbole, które odpowiadają kolejnym typom naczyń, dzieląc omawiane formy na: otwarte, do których zaliczono formy chlebowe - A.1, owalne tacki o płaskim dnie - A.2, tace - A.3, misy – A4, oraz zamknięte, do których zakwalifikowano: dzbany – B5, podstawki – B6. Istnieje również kategoria ceramiki zdefiniowana symbolem A.B., co oznacza, że zawierają się w niej zarówno formy otwarte jak i zamknięte. Tak wyróżnione zostały: naczynia miniaturowe – A.B.7 oraz denka – A.B.8.

Badania nad ceramiką dekorowaną pozwoliły na wyróżnienie 3 głównych rodzajów dekoracji, które znajdowały się na analizowanym materiale ceramicznym. Analizie poddano również tzw. znaki garncarskie, wyróżniając ich 18 grup.

W kolejnym rozdziale podjęto próbę odpowiedzi na pytanie o przeznaczenie poszczególnych typów naczyń używanych w czasie funkcjonowania osady w Tell el-Farcha.

Ostatni rozdział pracy stanowi podsumowanie problematyki. Na podstawie przeanalizowanych inwentarzy ceramicznych scharakteryzowano tradycję ceramiczną i stopień jej zaawansowania w poszczególnych fazach chronologicznych. Ewolucja tradycji ceramicznej uwidacznia udoskonalanie procesu produkcji, w jaki sposób zwiększała się liczba i jakość poszczególnych form, opracowanie powierzchni czy sposób formowania naczynia. Podjęto również próbę określenia funkcji wybranych pomieszczeń na podstawie występującej w nich ceramiki. Istotnym elementem rozprawy było porównanie ceramiki odkrytej na Komie Zachodnim w Tell el-Farcha z tą znaną z innych stanowisk osadniczych w Delcie tj.: Buto, Tell Ibrahim Awad, Tell el-Iswid, Mendes, Tell el-Samarra, Tell el-Murra, Tell el-Akhdar, Tell Abu el-Halyat, Tell Gezira el-Faras, Minshat Radwan. Analiza ta wykazała bardzo duże podobieństwo w wykorzystywaniu poszczególnych form naczyń, jak również materiału do ich produkcji.

Magdalena Sobas

Doctoral thesis abstract

Author: Magdalena Sobas

Supervisor: prof. dr hab. K. M. Ciałowicz

Date: 29.06.2021 r.

Protodynastic and Early Dynastic pottery from the Western Kom at Tell el-Farkha as compared to that of other settlement sites in the area of the Nile Delta.

The main aim of the work is to analyse in detail the pottery discovered in the years 2006-2013 on the Western Kom at Tell el-Farkha and to compare it to the material originating from other settlement sites in the area of the Nile Delta. During that period an excavation was conducted of an area of 9.25 are. The area involved Protodynastic and Early Dynastic strata which contained the remains of a cultural and administrative centre relevant for this work. Throughout the 8 years, intense research has enabled the exploration of 223 whole or partly preserved vessels and about 130.000 sherds. About 13% of the above have been approved for a closer analysis. Chronologically, the scope of the work is limited to the Naqada IIIA1-IIIC1 period, i.e. three phases of the functioning of the settlement at Tell el-Farkha from phase III to phase V.

This work consists of two main parts: text (266 pages), catalogue (177 tables) and appendices including: petrographic study, glossary and field documentation used in the analysis of the pottery.

As an introduction to the doctoral thesis the chronological and geographical scope of the work is presented as well as the historical and cultural background. The results of the existing research and ceramic works at the site is also presented. To enable a better understanding of the scope of the research, one of the chapters gives brief characteristics of the chosen and most important settlement sites in Tell el-Farkha. In the following chapters the whole process of vessel production is described in its stages: transportation of the raw materials from the place of its gathering, storing and preparation of the clay, forming the vessel, drying and firing. An attempt is made to define given production methods, indicating several methods of manual vessel formation which were used at Tell el-Farkha. Next, methods of surface finishing and decoration methods are specified.

Distinction is drawn between the two basic kinds of clay that were used to produce the vessels: Nile clay and Marl clay. The dissertation lists fabrics and wares and describes their characteristic features. The classification of the Nile clay fabrics and wares have been adapted mostly according to the system proposed in earlier research at Tell el-Farkha and partly modified. The classification of Marl clay fabrics is based mostly on the Vienna System.

An important element of the thesis is the ethnoarchaeological analysis based on both source literature and the observations the author made during visits in currently functioning potters' workshops. This kind of analysis helps achieve a better understanding of the past and is treated as one of the ways in which archaeology can contribute to enhancing this understanding by e.g. studying the scale and model of production, organisation of work in potters' workshops and socioeconomical relations.

In the main chapter of the dissertation the vessels and their fragments are analysed technologically and morphologically. Form typology is formulated. In the classification of the vessels and their fragments there are symbols assigned to the types of vessels, dividing the discussed forms into: open, including bread moulds- A.1, oval, flat-bottomed trays - A.2, trays - A.3, bowls – A4, and closed, including: jars – B5, pot-stands – B6. There is also a category defined by A.B. symbol, which means it includes both open and closed forms. That distinguishes miniature vessels – A.B.7 and bases – A.B.8.

Research on decorated pottery has enabled the distinction of three main kinds of decoration found on the analysed ceramic material. The elements that have been analysed include also so-called potmarks, classified in 18 groups.

The next chapter presents an attempt to indicate the function of each vessel type used in Tell el-Farkha during the time of the functioning of the studied settlement.

The last chapter of the work summarizes the discussed issues. On the bases of the analysed ceramic inventories, the ceramic tradition and the stage of its advancement in each chronological phase is characterised. The evolution of the ceramic tradition illustrates the perfecting of the production process over the course of time. This is indicated by the gradual increase of the number and quality of the discovered vessels in each form. The quality was improving in terms of e.g. finishing techniques or forming techniques. An attempt is made to also specify the functions of the rooms in which given types of pottery were found. An important element of the dissertation is the comparison of the pottery found on the Western Kom at Tell el-Farkha with that known from other settlement sites in the Delta, i.e.: Buto, Tell Ibrahim Awad, Tell el-Iswid, Mendes, Tell el-Samarra, Tell el-Murra, Tell el-Akhdar, Tell Abu el-Halyat, Tell Gezira el-Faras, Minshat Radwan. The analysis shows great similarity in the use of given vessel shapes as well as material used in its production.

Magdalena Sobas